

Dnes se soudruh Ernest Sýkora ujímá vedení školství v celé republice, aby pokračoval v cestě, kterou před naší školou otevřel velký učitel nás všech, Zdeněk Nejedlý. Ve svém rozhlasovém projevu k mládeži v den pátého výročí vítězného února řekl E. Sýkora: „Novým člověkem stane se iba ten, kto vie podrobovať záujem osobný záujmom spoločným, kto buduje kolektív, má vždy na mysli spoločné dielo. Kto vie svoje vlastenectvo dokázať činmi, učením, prácou, ktorú pokladá za vec cti, slávy a hrdinstva, kto neznesie zahálku, kto je uvedomele ukáznený, kto vie hľadiť ďaleko dopredu, kto má silnú vôľu a neuteká pred ťažkosťami, nevyhľadáva ľahkú prácu, ale stavia sa na najťažší úsek, kto má smysel pre nové, pre nepretržitú cestu vpred a nenávidí strnulosť, kto je srastený s ľudom, bezhranične oddaný robotníckej triede, strane, s. Gottwaldovi, Sovetskému sväzu a veľkému Stalinovi, tvorcovi najväčšej epochy v histórii ľudstva.“

Úkol, ktorého se ujímá soudruh Sýkora jako ministr školství a osvěty, je nemalý. Zdeněk Nejedlý na slavnostním večeru, který uspořádali k jeho 75. narozeninám pražští učitelé, řekl, že výchovu mládeže považuje za nejodpovědnější práci. „Ti, kdož ji konají, zasluhují zvláštní pomoci a podpory,“ prohlásil ve svém projevu. „I když nyní přecházím na jiný úsek, je to vlastně jen jiný stupeň — buďte ujistěni, že budu s naším resortem stále ve spojení. Prosím vás proto, abyste toho, kdo přichází po mně, přijali s plnou důvěrou.“

Vítáme soudruha Ernesta Sýkoru jako ministra školství a osvěty a slibujeme, že budeme pomáhat ze všech sil, aby naše škola plnila odpovědně své úkoly v přední linii socialistické výstavby.

THEORIE A PRAXE SOCIALISTICKÉ VÝCHOVY

Význam práce J. V. Stalina „Ekonomické problémy socialismu v SSSR“ a XIX. sjezdu KSSS pro naši školu a pedagogiku.

Dr BOHUMÍR KUJAL, Výzkumný ústav pedagogický, Praha.

Devatenáctý sjezd Komunistické strany Sovětského svazu má světodějný význam nejen pro sovětský lid, ale pro všechno mírumilovné lidstvo celého světa. Podle soudruha Klementa Gottwalda byl tento sjezd „vpravdě světovou manifestací všeho toho nového, životaschopného, všeho, co nezadržitelně poroste, co jediné má budoucnost, co jest jedinou nadějí všeho lidstva.“¹⁾

V předvečer devatenáctého sjezdu KSSS vyšlo nové geniální dílo J. V. Stalina „Ekonomické problémy socialismu v SSSR“, jež oceňuje G. M. Malenkov v souvislosti se Stalinovou prací o otázkách jazykovědy jako „novou etapu v rozvoji marxismu“, jako obdivuhodný příklad, „jak tvůrčím způsobem přistupovat k učení Marxe, Engelse, Le-

nina.“²⁾ Soudruh Klement Gottwald pak ocenil význam tohoto díla i ve vztahu k XIX. sjezdu KSSS. Řekl: „Stalinovým rozbořením a odpověďmi na tyto otázky bylo proniknuto také celé jednání a všechna usnesení sjezdu samotného.“³⁾

Jednání a usnesení devatenáctého sjezdu KSSS a Stalinova nová práce o ekonomických otázkách ukazují bezpečnou cestu všemu pokrokovému lidstvu k míru, k šťastnějšímu životu všech. V jejich duchu nastupuje sovětský lid k budování komunismu. Korejský a čínský lid ještě pevněji sevřel pušku, aby bránil svobodu své vlasti. Koloniální národy výše pozvedají prapor ná-

¹⁾ Zpráva delegace Ústředního výboru KSČ z XIX. sjezdu KSSS a úkoly naší strany, Nová mysl VI, 1952, 11, str. 930.

²⁾ Zpráva o činnosti ÚV VKS(b) XIX. sjezdu strany, Nová mysl, VI, 1952, 9—10, str. 799.

³⁾ Zpráva delegace ÚV KSČ z XIX. sjezdu KSSS a úkoly naší strany, Svoboda, Praha 1952, str. 6.

rodně osvobozenického protiimperialistického boje. Revoluční dělnické strany kapitalistických států ještě odvážněji se stavějí v čelo zápasu za národní nezávislost a svobodu. Lidové demokracie rozhodněji vykročily k socialismu.

Tvůrčím uplatněním referátů a usnesení XIX. sjezdu KSSS a Stalinovy práce o ekonomických otázkách na naše poměry se stala celostátní konference naší strany, jež je signálem nástupu k bojovnějšímu plnění čestného úkolu, svěřeného nám J. V. Stalinem, být jednou z úderných brigád mezinárodního revolučního dělnického hnutí. Úkoly, které dal na této konferenci naší straně soudruh Klement Gottwald, zavazují všechny pracující lid naší vlasti, aby lépe, rozhodněji pracoval v duchu devatenáctého sjezdu a Stalinovy práce k tomu, aby i u nás věc socialismu spěla rychleji vpřed, abychom s konečnou platností zhatili šílené plány imperialistických paličů nové světové války.

V úsilí o rychlejší vybudování socialismu v naší vlasti, o zajištění trvalého světového míru má veliký význam cílevědomá a plánovitě prováděná příprava těch, kteří tvoří druhou směnu budovatelů a obránců socialismu a komunismu. Jestliže soudruh Klement Gottwald nabádá náš pracující lid, aby nové Stalinovo dílo důkladně, velmi důkladně studoval a učil se z něho vyvozovat závěry pro svoji každodenní praktickou práci, platí tato výzva ve zvýšené míře i pro školské a pedagogické pracovníky. Platí pro ně tím více, že lidově demokratická společnost klade v období urychleného budování a obrany socialismu vysoké požadavky na socialistickou výchovu dospívajících pokolení a že teorie a praxe této výchovy má u nás četné vážné nedostatky.

*

1. Z práce J. V. Stalina „*Ekonomické problémy socialismu v SSSR*“ a z jednání a usnesení devatenáctého sjezdu KSSS můžeme čerpat četná poučení o *funkci vzdělání, jeho charakteru a významu pro budování komunistické společnosti*. J. V. Stalin pokládá ve své práci nepřetržitý růst veškeré společenské výroby s přednostním rů-

stem výroby výrobních prostředků, postupné pozvednutí kolchozního vlastnictví na úroveň vlastnictví všeho lidu a postupné nahrazení oběhu zboží systémem výměny výrobků a kulturní vzestup společnosti za tři hlavní předběžné podmínky, které musí být všechny splněny, aby byl umožněn přechod od ekonomiky socialismu k ekonomice komunismu. Kulturní vzestup společnosti tvoří tedy s ostatními uvedenými podmínkami dialektickou jednotu, je na nich závislý a zároveň je sám podmiňuje.

J. V. Stalin výstižně charakterizuje ve své práci kulturní vzestup, jehož je třeba spolu s ostatními dvěma hlavními předběžnými podmínkami k přechodu od ekonomiky socialismu k ekonomice komunismu. Jde tu o takový kulturní vzestup společnosti, „který by zajistil všem členům společnosti všestranný rozvoj jejich fyzických a duševních schopností, aby členové společnosti měli možnost nabytí vzdělání dostačujícího k tomu, aby se stali aktivními činiteli společenského vývoje, aby měli možnost svobodně si volit povolání a nebyli po celý život připoutáni existující dělbou práce k jednomu povolání“.⁴⁾

Stalin při řešení problému, čeho je třeba k dosažení tak významného kulturního růstu členů společnosti, dochází k závěru, že k tomu bude třeba významných změn v nynějším postavení práce. Bude třeba zkrátit pracovní dobu nejméně na 6 hodin a později na 5 hodin. Je to nutné k tomu, aby členové společnosti měli dostatek volného času, nezbytného k nabytí všestranného vzdělání. Dále je k tomu nutno „zavést všeobecně povinnou polytechnickou výchovu, nezbytnou k tomu, aby členové společnosti měli možnost svobodně si volit povolání a aby nebyli připoutáni po celý život k jednomu povolání“.⁵⁾ Dále k tomu bude třeba od základů zlepšit bytové podmínky a zvýšit mzdu dělníků a zaměstnanců.

Teprve splnění všech tří základních předběžných podmínek přechodu od ekonomiky socialismu k ekonomice komunismu

⁴⁾ Stalin, Ekonomické problémy socialismu v SSSR, Svoboda, str. 68.

⁵⁾ Tamtéž, str. 68.

může podle Stalina vést k tomu, „že se práce v očích členů společnosti přemění z přítěže v první životní potřebu“ (Marx), že „práce se stane z těžkého břemene požítkem“ (Engels), „že na společenské vlastnictví budou všichni členové pohlížet jako na nezvratný a nedotknutelný základ existence společnosti, že bude možno přejít ke komunistické poučce „každý podle schopností, každému podle potřeb.“⁶⁾ A to bude přechod od ekonomiky socialismu k ekonomice komunismu.

Z těchto geniálních Stalinových vědeckých objevů je především třeba s hlediska otázky, kterou se obíráme, zdůraznit vysoké *ocenění vzdělání*. Vzdělání je tu chápáno jako předpoklad k tomu, aby se členové společnosti stali aktivními činiteli společenského vývoje, aby měli možnost svobodně si volit povolání. Nejde tu však o jakékoliv vzdělání. Stalin má na mysli *vzdělání všestranné, vzdělání spojené s všestranným rozvojem fyzických a duševních schopností*. Přitom tohoto všestranného vzdělání, tohoto všestranného rozvoje nemají dosáhnout jen příslušníci některých společenských tříd a skupin, ale *všichni členové společnosti*. Stalin tu zároveň ukazuje, jak tohoto všestranného vzdělání a rozvoje osobnosti dosáhnout. Jedním z předpokladů nebo prostředků je *všeobecně povinná polytechnická výchova, druhým vzdělávání pracujících ve volném čase, dostatečně dlouhém k nabytí tohoto všestranného vzdělání*.

Devatenáctý sjezd KSSS přijal usnesení, jak uvést Stalinovy myšlenky v život. V Sovětském svazu přejdou v období čtvrtého a pátého pětiletého plánu *od sedmiletého povinného školního vzdělání k povinnému všeobecnému středoškolskému vzdělání (desetiletému)* pro všechnu mládež. Toto všeobecné středoškolské vzdělání charakterisoval sjezd takto: „V zájmu dalšího zvýšení socialistického výchovného významu škol všeobecně vzdělávacích a k zajištění podmínek svobodné volby povolání pro žáky končící střední školu zahájit polytechnické vyučování na střední škole a učinit opatření nutná pro přechod ke všeobecnému poly-

technickému vyučování.“⁷⁾ Sjezd se dále usnesl: „Se zřetelem k vzrůstající snaze dospělého obyvatelstva o zvýšení svého vzdělání zajistit *další rozvoj dálkových a večerních vysokých a středních odborných škol, jakož i škol všeobecně vzdělávacích pro vzdělání pracujících bez přerušení zaměstnání*.“⁸⁾ A konečně: „K uspokojení rostoucí potřeby kvalifikovaných kádrů pro národní hospodářství, zejména v souvislosti s dalším zaváděním pokrokové techniky do výroby, zlepšit kvalitu *přípravy mladých kvalifikovaných dělníků v rámci státních pracovních záloh a zajistit přípravu a zvýšit kvalifikaci dělníků individuálním učením i učením ve skupinách a pomocí kursů a škol organizovaných na závodech*.“⁹⁾ Směrnice dále stanoví, aby byl zvýšen počet studentů připravujících se k učitelskému povolání, absolventů vysokých a středních odborných škol, aspirantů atd.

Stalinova zjištění, zvláště o významu a charakteru vzdělání v období přechodu od ekonomiky socialismu k ekonomice komunismu, jež dále rozvíjejí a konkretisují názory klasiků marxismu-leninismu na výchovu a vzdělání, a všechna usnesení XIX. sjezdu KSSS, zvláště usnesení o škole a vzdělání, umožňují nám podrobněji se zabývat významem vzdělání pro budování komunistické společnosti, a to v souvislosti s organizací naší lidově demokratické školy a v souvislosti s její výchovně vzdělávací prací.

Významné je zjištění, že *všestranné vzdělání všech členů společnosti je jedním z předpokladů toho, aby se všichni členové společnosti stali aktivními činiteli společenského vývoje, aby se stali těmi šťastnými lidmi, kteří nejsou po celý život přikováni k jednomu povolání, ale mohou si je svobodně volit*. V. I. Lenin ocenil vědění nejen jako zbraň v boji pracujících o své osvobození, ale i jako organickou součást boje za výstavbu socialistické společnosti. Uplatňuje

⁷⁾ Směrnice k pátému pětiletému plánu rozvoje SSSR, Nová mysl, VI, 1952, 9—10, str. 863.

⁸⁾ Tamtéž, str. 863.

⁹⁾ Tamtéž, str. 863.

⁶⁾ Tamtéž, str. 69.

tyto Leninovy myšlenky v praxi, pozvedl sovětský stát všeobecnou úroveň vzdělání občanů sovětského státu na výši, které nedosáhl a nemohl dosáhnout žádný kapitalistický stát. Na základě dalšího rozvinutí Leninových myšlenek o úloze vzdělání při vytváření socialistické společnosti J. V. Stalinem i na základě usnesení XIX. sjezdu KSSS přistupuje nyní sovětský stát k novému zvýšení úrovně všestranného vzdělání všech členů společnosti, aby si tímto vzděláním vytvořil jeden z důležitých prostředků dalšího kulturního rozvoje sovětské společnosti a tím aby si zároveň zajistil významného činitele přechodu od ekonomiky socialismu k ekonomice komunismu. V tomto pojetí vzdělání je třeba zdůraznit jednak jeho bojovnou funkci jako důležitého činitele vývoje společnosti, jednak jeho kvalitu-všestrannost, jednak pojetí všestranného vzdělání jako jedné z podmínek k vytváření i osobního lidského štěstí všech členů společnosti.

V naší vlasti jsme nyní nastoupili k urychlenému budování socialismu a k jeho aktivnější obraně. Stejně jako v SSSR i u nás připadá v tomto úsilí významná úloha všestrannému vzdělání všech členů naší společnosti. Chceme-li, aby tuto úlohu co nejlépe plnilo, musíme se při jeho uskutečňování lépe učit ze sovětských zkušeností. Bude třeba pozvednout úroveň vzdělání po stránce kvantitativní i kvalitativní. Mladé kádry, nastupující v našem hospodářství, mají mnoho nedostatků v kvalitě a kvantitě osvojených vědomostí a dovedností. Tyto nedostatky vznikají i z toho, že vychovatelé mládeže chápou často vzdělání samoúčelně, nezaměřují je jako prostředek k výstavbě nové společnosti, jako prostředek k dosažení osobního štěstí. Proto je toto vzdělání ideově na nízkém stupni a mládež se pro ně těžko získává. Vzdělání se tak nestává jednou z cest, jak nadchnout a připravit mládež pro budování nového světa. Mládež, která nebyla získána pro trvalé vzdělávání, zůstává politicky, stává se obětí přežitků, podléhá nepřátelským buržoasním ideologiím. Každé podcenění výchovně vzdělávací práce, nedbalé plnění výchovně vzdělávacích úkolů, nebojovný, objektivistický při-

stup k otázkám theorie a praxe všestranného vzdělání nelze proto kvalifikovat jinak než jako vážné ohrožování naší urychlené cesty k socialismu a k trvalému míru.

Jako další je třeba zdůraznit *souvislost a vzájemnou závislost a podmíněnost všestranného vzdělání a všestranného rozvoje tělesných a duševních schopností* každého jednotlivého člena společnosti. Komunistická výchova má podle klasiků marxismu-leninismu svůj cíl právě v přípravě všech členů společnosti jako lidí všestranných, což ji kvalitativně odlišuje od výchovy buržoasní, směřující za přípravou jednostranně vyvinutého člena kapitalistické společnosti.

Všestranné vzdělání a všestranný rozvoj osobnosti je zajištěn v procesu výchovy především náležitým uplatněním všech výchovných složek, jež v tomto procesu tvoří dialektickou jednotu. Vedoucí složkou je tu ovšem výchova rozumová. Její úkoly lze však s úspěchem plnit jen tehdy, jsou-li i ostatní složky výchovy dostatečně a správně uplatněny. V naší škole zjišťujeme malý zájem o otázky tělesné a branné výchovy. Tělesné a branné výchově se ještě řádně neučí, hodiny tělesné a branné výchovy se někde nahrazují hodinami jinými učebních předmětů. Rovněž úkoly polytechnické výchovy se plní v naší škole velmi skromně. Tělesná práce, výcvik v zacházení s jednoduchými nástroji současné výroby se jen pomalu stávají organickou součástí vyučování. Kromě toho jen pomalu vznikají mičurinské a technické kroužky. Rovněž poučení o vědeckých základech výroby je buď velmi skrovné nebo neorganicky přičleněné k učivu o zákonitostech přírody. Znalost vědeckých základů současné výroby a umění zacházet s nejjednoduššími výrobními nástroji nezískávají žáci v jejich těsné souvislosti, rovněž poznání vědeckých základů současné výroby se neděje často v souvislosti s poznáváním základů věd. Značný nezájem je i o otázky mravní a estetické výchovy. A přece na celostátní konferenci strany nás upozornil Zd. Nejedlý, jak důležitá je morální stránka člověka, budujícího novou společnost. Rovněž v estetické výchově máme velké nedostatky.

Bude třeba v naší škole více působit hluboce ideovými uměleckými díly na mysl a city naší mládeže, učit ji lépe poznávat a milovat krásu naší vlasti, aby nám vyrůstali lidé rozumově i citově a celým svým životem pevně zakotvení v naší zemi, v našem pracujícím lidu, v táboře míru vedeném Sovětským svazem.

Na všestranný vývoj mládeže neblaze působí jednak nezáměr pedagogů a učitelů o věkové zvláštnosti dětí, jednak dosavadní nepřipravenost pedagogických věd objevovat objektivní zákonitosti procesu výchovy s hlediska věkových zvláštností dětí. V poslední době zjišťujeme na našich školách přetěžování žactva, způsobené přílišným rozsahem a obtížností učiva a jeho podáváním, které je nepřiměřené věkovým zvláštnostem dětí. Tento nedostatek má svůj základ už v učebních osnovách a učebnicích, způsobuje jej však i nesprávná praxe učitelů, ukládá-li se na příklad veliké množství učiva k memorování, rozšiřuje-li se neúměrně povinná a doporučená literatura k četbě, ukládají-li se domácí úkoly neplánovitě a v neúměrně velikém množství a rozsahu, přičleňuje-li se k předepsanému učivu další nové učivo (tak zvané „nadplány“) a hlavně volí-li se nesprávný postup, nepřiměřený výklad učiva atd. Rovněž nadměrné zatěžování žactva úkoly mimoškolní výchovy do značné míry přispívá k tomuto stavu. Praxe naší školy trpí nedostatkem individuálního přístupu k dětem, takže některé děti zaostávají, nevyvíjejí se, propadají. Dokladem toho je skutečnost, že se téměř 40% dětí v naší povinné škole nedostane do poslední třídy.¹⁰⁾

Nedostatečný zájem o žáka, o jeho všestranný rozvoj v souvislosti s všestranným vzděláváním, je do jisté míry příznačný pro současný stav naší školy a pedagogiky. Jde tu bezpochyby o reakci na dřívější t. zv. psychologisaci teorie a praxe výchovy, jež sloužila našim kosmopolitním buržoasním pedagogům k zakrytí reformistické služebnosti buržoasii ve věcech výchovy.

¹⁰⁾ Projev tajemníka ÚV KSČ, místopředsedy Národního shromáždění Václava Davida, VII. celostátní konference školských pracovníků, SPN, 1952.

Máme-li však nyní důsledně pečovat o všestranné vzdělání v souvislosti s všestranným rozvojem všech členů společnosti, musíme tedy především rozhodně likvidovat nesprávné a nedostatečné uplatňování jednotlivých výchovných složek socialistické výchovy. Musíme dále zvýšit zájem o věkové zvláštnosti a osobitost každého jednotlivého dítěte. Je toho tím více třeba v současné době, kdy jsme otevřeli brány vzdělání všem dětem, i dětem dělníků a drobných a středních rolníků, a máme nejvyšší zájem na tom, aby je výchova zformovala v aktivní činitele společnosti, ve šťastné lidi nového světa. Je to třeba především proto, že právě všestranně vzdělaný a rozvitý člověk, který si osvojil komunistickou morálku, je v době zvyšujícího se třídního boje nejlépe připraven budovat a bránit svou socialistickou vlast.

Zásadní význam má zjištění, že *prostředkem všestranného vzdělání, všestranného rozvoje všech členů společnosti je především všeobecně povinná polytechnická výchova a další vzdělávání dospělých* ve volném čase. To znamená, že se všestranně vzdělaný a rozvitý aktivní budovatel společnosti neformuje jen školní výchovou, která má ovšem základní význam, ale i dalším vzděláváním v životě. Dále to znamená, že veškeré všeobecné vzdělání má v socialistické společnosti polytechnický charakter. Proto je třeba zavádět do všeobecné vzdělávací školy polytechnické vyučování.

Zásada všeobecně povinné polytechnické výchovy, všeobecného polytechnického vyučování je zásada přímo převratná. Uplatnění této zásady má podle usnesení devatenáctého sjezdu KSSS zvýšit socialistický výchovný význam škol všeobecně vzdělávacích a zajistit svobodnou volbu povolání pro žáky končící střední školu.

Zásada všeobecně povinné polytechnické výchovy znamená v praxi ovládnutí vědeckých základů současné výroby a osvojení technických dovedností v zacházení s jednoduchými výrobními nástroji, vše to v nejužší souvislosti s osvojováním základů věd. Všeobecné vzdělání se stává teprve při plném uplatnění zásady všeobecně povinné polytechnické výchovy skutečné

všestranným a to v tom smyslu, že se mládež seznamuje se základy věd a kultury ve spojitosti s přirozeným základem, z něhož věda a kultura vzešly a k němuž se vracejí, to jest s výrobou. Rovněž rozvoj žáka se stane teprve při uplatnění zásady všeobecně povinné polytechnické výchovy skutečně všestranným, neboť tělesná práce se stává organickou součástí veškeré výchovně vzdělávací práce. Tak se polytechnická výchova, která se může rozvíjet jedině v komunistické společnosti, odstraňující postupně podstatný rozdíl mezi fyzickou a duševní prací, stává současně jedním z prostředků likvidace tohoto podstatného rozdílu.

Zásada všeobecně povinné polytechnické výchovy je zásada obecně platná pro veškerou práci všeobecně vzdělávací školy. Musí být proto uplatňována ve výchově školní, mimoškolní a rodinné. Ve škole se uplatňuje zásada polytechnické výchovy ve všech učebních předmětech, i když ovšem ne ve všech stejným způsobem. Základní význam mají pro polytechnickou výchovu matematika, fyzika, chemie, přírodopis, protože tyto učební předměty podávají ve svém celku výklad o přírodovědných zákonech, na nichž jsou založeny procesy výroby, seznamují s vědeckými základy současné výroby a dávají dobrou příležitost naučit se zacházet s jednoduchými výrobními nástroji. Veliký význam má pro polytechnickou výchovu zeměpis, který poučuje o druzích a rozmístění surovinových zdrojů, o druzích a rozmístění výroby, nauka o ústavě ČSR a SSSR a dějepis, které seznamují se společenskou stránkou výroby, a literární výchova. Rovněž kreslení a rýsování, poněvadž učí technickému kreslení a různým druhům projekce, přispívají ke zkvalitnění polytechnické výchovy. Ostatní učební předměty pomáhají vytvářet kvalitní všeobecné vzdělání a obsahují četné polytechnické prvky, jež spolu se základy polytechnické výchovy v učebních předmětech hlavně přírodovědného směru tvoří ucelený systém polytechnické výchovy, k němuž ovšem přispívají i některé formy mimoškolní výchovy, jako zejména mičurinské a technické kroužky.

V SSSR přistupují k realizaci zásady

o všeobecně povinné polytechnické výchově v podstatě třím způsobem: propracovávají teoretické základy polytechnické výchovy a zobecňují zkušenosti z práce nejlepších učitelů, školí a připravují učitelstvo k plnění tohoto závažného úkolu, pomáhají vybavovat školy potřebným zařízením.

Při uplatňování zásady všeobecně povinné polytechnické výchovy bude třeba u nás více se učit ze sovětské školy. Přitom musíme cílevědomě překonávat některé přžitky v teorii a praxi naší školy, jež by mohly ohrozit správné chápání a provádění úkolů polytechnické výchovy. Tak se na příklad vyskytují dosud v naší škole nesprávné názory na vzdělání pro život. Kosmopolitní buržoasní pedagogika chápala zásadu vzdělání pro život tak, že hlásala předčasnou profesionalisaci povinné všeobecně vzdělávací školy, určené po valnou většinu dětí z rodin dělníků, drobných a středních rolníků a drobných živnostníků, zřizenců a pod., čímž zjednotňovala, snižovala všeobecné vzdělání a tím i uvědomění pracujícího lidu a pomáhala vychovávat pokorného raba, připoutaného svým nízkým a jednostranným vzděláním k jednomu povolání. Převládal tu monoteknismus, odtržení theoretického vzdělání od praktické práce (přízemní praktikismus), odtržení práce školy od současné výroby atd. Je obava, aby někteří naši učitelé nechápali nyní polytechnickou výchovu jako nějaké mnohořemeslnictví. V polytechnické výchově nejde o umění zacházet s jakýmikoliv výrobními nástroji nebo se všemi nástroji, ale především o umění zacházet s nejjednoduššími nástroji současné vysoce technisované výroby, a to, jak jsme uvedli, v těsné souvislosti s osvojováním vědeckých základů současné výroby, s osvojováním základů věd.

Na druhé straně liberalistické pojetí všeobecného vzdělání znamenalo, hlavně na bývalých středních školách, jednostranné vzdělání nejen svým odtržením od výroby, pokud se týká tematiky, ale i nedostatečným uplatněním tělesné práce v procesu výchovy. Nyní se ocitáme následkem reakce na kosmopolitní pojetí vzdělání v podání reformistické pedagogiky spíše na této straně. Naše učební osnovy a učebnice jsou

přeplněny povšechnými fakty o základech věd a skýtají někdy malé možnosti podávat hlubší poučení o vědeckých základech současné výroby, ještě méně pak dávají příležitosti konat žákovské laboratorní práce, konat exkurse, pracovat na školním pozemku atd. Jestliže se na učitelích všechny tyto věci při platnosti starých učebních osnov vyžadují a neukazuje se jim dostatečně konkrétně, jak úkoly polytechnické výchovy v současné době zvládnout, může to vést k neorganickému přičleňování nového učiva k učivu předepsanému, k přetěžování žactva, k formálnímu plnění úkolů polytechnické výchovy a pod.

Správné uplatnění zásady všeobecně povinné polytechnické výchovy bude tedy mít pro socialistickou výchovu nesmírný význam. Mládeži se tak dostane vzdělání skutečně všestranného. Budou vytvořeny základní podmínky pro všestranný rozvoj tělesných a duševních schopností žáků. Likviduje se odtržení školy od života, od výroby. Vyučování bude mnohem více přispívat k vytváření základů vědeckého světového názoru, k hlubšímu poznání a chápání světa vůbec. Všim tím se podstatně zvýší socialistický výchovný význam všeobecně vzdělávací školy. Bude nyní třeba, aby pedagogická theorie rozpracováním základních otázek polytechnického vzdělání, zobecňováním zkušeností z práce učitelů-novátorů podstatněji pomáhala podle sovětského vzoru učitelstvu v jeho práci, aby na tomto základě byly urychleně vypracovány nové učební osnovy a učebnice a aby školská správa přistoupila k cílevědomé a plánovitě přípravě učitelstva všeobecně vzdělávací školy na tento významný úkol a aby plánovitě vybavovala školy potřebným zařízením tak, jak to činí sovětská školská správa. K všeobecně povinné polytechnické výchově je tedy třeba přistoupit i v naší škole ihned, bez váhání.

Velikého zdůraznění vyžaduje Stalinova myšlenka, že *přechod od ekonomiky socialismu k ekonomice komunismu může uskutečnit jen společnost lidí vysokých mravních kvalit, člověk s novým poměrem k práci, k socialistickému vlastnictví.* J. V. Stalin

konstatuje, že teprve po splnění všech hlavních předběžných podmínek přechodu od ekonomiky socialismu k ekonomice komunismu může vzniknout společnost na takových základech, jež umožní „přejít od socialistické poučky ‚každý podle schopností, každému podle práce‘ ke komunistické poučce ‚každý podle schopností, každému podle potřeb‘.“¹¹⁾

Stanovy Komunistické strany Sovětského svazu v duchu těchto Stalinových myšlenek ukládají členům strany veliké povinnosti. Komunista má být příkladem v práci, má neustále zvyšovat svou odbornou a pracovní kvalifikaci, má dodržovat stranickou a státní disciplinu, rozvíjet kritiku a sebekritiku, být pravdivý a čestný, zachovávat stranické a státní tajemství, být bdělý. Všechny tyto povinnosti platí samozřejmě i pro sovětskou mládež, která má být pokračovatelkou velkého díla strany Lenina a Stalina.

Sjezd dále zdůraznil potřebu vychovávat sovětskou mládež v duchu ideologie přátelství mezi národy, v duchu boje za světový mír, k socialistickému soutěžení, v duchu osobní odpovědnosti za obranu vlasti, k chrabrosti.

N. A. Michajlov v diskusním příspěvku na XIX. sjezdu KSSS hovořil o hrdinech socialistické epochy. Řekl: „Každá sociální epocha vytvářela hrdiny své doby. Takového hrdinu vytvořila i epocha socialismu. Hrdinou naší doby je sovětský vlastenec, aktivní budovatel komunismu, celým srdcem oddaný věci Lenina a Stalina. Sovětský mladý člověk se vyvíjí a vychovává harmonicky, všestranně. Vysoké morální vlastnosti, neustálá práce pro blaho národa, ustavičná touha po vědomostech, po vědě a kultuře, pravidelná sportovní činnost, aktivní činnost ve veřejném životě — to je charakteristické pro mladého sovětského člověka.“ (Projev soudruha N. A. Michajlova, XIX. sjezd KSSS, Projevy a dokumenty, ÚV KSČ, Svoboda 1952, str. 129.)

Komunistická výchova sovětské mládeže směřovala vždy k plnění velikých úkolů výchovy ke komunistické morálce. Jen tak se jí mohlo podařit vychovat mládež, jakou

¹¹⁾ Stalin, Ekonomické problémy socialismu v SSSR, Svoboda, Praha 1952, str. 69.

zosobňují Pavlík Morozov, Oleg Koševoj, Zoja Kosmodemjanská, opravdový člověk Meresjev a miliony hrdinů Velké vlastenecké války a budovatelů komunismu. Stalinova nová práce a XIX. sjezd daly však, jak jsme si ukázali, výchově ke komunistické morálce nové veliké úkoly: pomáhat ještě lépe formovat hrdinu socialistické epochy, sovětského vlastence oddaného věci Leninově a Stalinově, člověka s novým poměrem k práci, k socialistickému vlastnictví, pravdivého a čestného, chrabrého i bdělého, ustavičně pahnoucího po vědomostech, po vědě a kultuře, neustále pracujícího pro blaho své vlasti, člověka i tělesně rozvitého, všestranného aktivního budovatele komunismu.

Perspektivy výchovy ke komunistické morálce umožňují nám posoudit stav mravní výchovy v našich školách. Je toho tím více třeba, že právě otázky výchovy k socialistickému vlastenectví a brannosti, výchovy k socialistické morálce ustupují ve školní práci a v mimoškolní výchově u nás často do pozadí. A přece i u nás stejně jako v SSSR přechod k socialismu může uskutečnit jedině člověk nových mravních kvalit, jak o nich hovořil na celostátní konferenci strany soudruh Zdeněk Nejedlý a jak je uzákoňují pro členy strany, ale jako vzor i pro všechny budovatele socialismu v naší vlasti, její nové stanovy.

Úspěchy výchovy v duchu socialistické morálky jsou ovšem závislé na četných podmínkách. První z nich je učitel, který má být sám vzorem těch ctností, k nimž vychovává svěřenou mládež. To vyžaduje cílevědomé a soustředěné práce každého jednotlivého vychovatele i na sobě samém, tím více nyní v období zostřeného třídního boje, v období přechodu od kapitalismu k socialismu v naší vlasti. Druhou podmínkou je využití každé příležitosti k formování svěřené mládeže v duchu socialistické morálky. To znamená, že je třeba využít k výchovným účelům každé příležitosti, každé hodiny. Nejde tu ovšem o násilnou aktualizaci vyučování, jak se někdy chápe zásada výchovného vyučování, ale o soustavné a nadšené využívání podstaty školní práce k výchovným účelům. Nejde tu také o plané moralisování, což ovšem neznamená, že bychom našim

dětem nevštěpovali zásady socialistické morálky, že bychom jim neukazovali vzory vysokého socialistického uvědomění a socialistické mravnosti. Jde o vytváření takové atmosféry v žákovském kolektivu, v níž se v dětech urychleně vytváří všechno to nové, čím je charakterisován člověk socialistické epochy. Další podmínkou, kterou je třeba právě v mravní výchově zdůraznit, je soulad ve výchovném působení školy, rodiny a mimoškolního prostředí. Nemůže být naděje na dobré výsledky socialistické výchovy, jestliže rodina ještě myslí a žije po staru. Proto boj učitele o sebe sama s hlediska socialistické mravnosti je neoddělitelný od boje učitele za socialistické uvědomování rodiny, v níž svěřená mládež žije.

Zformování člověka v duchu socialistické mravnosti je však úkol dlouhodobý a vyžaduje systematické a promyšlené práce učitele. Proto s plněním tohoto úkolu nelze otálet ani na chvíli, poněvadž úspěšné vybudování a obranu socialismu, jak nás o tom přesvědčují sovětské zkušenosti, může zajistit jen člověk komunistické morálky, hrdina Stalinovy a Gottwaldovy epochy.

Usnesení XIX. sjezdu KSSS zajišťují v duchu myšlenek Stalinových ekonomických statí všestranné vzdělání pro všechny členy společnosti především tím, že *se v SSSR zavádí povinné středoškolské vzdělání, že se současně rozvíjí systém vzdělání pracujících, a že se nově zajišťuje odborné vzdělání všech druhů a stupňů*. Tím se dále prohlubuje a zdokonaluje socialistický systém lidového vzdělání v SSSR.

Toto prohloubení a zdokonalování socialistického systému lidového vzdělání nám umožňuje lépe vysledovat některé významné principy, na nichž je tento systém založen. Předně Sovětský svaz je první zemí světa, která dává veškeré své mládeži úplné středoškolské vzdělání. V tom je i velké ocenění a zdůraznění významu školy pro výchovu budovatelů komunismu, veliké ocenění školy všeobecně vzdělávací. Vysoké školy, jež poskytují nejvyšší odborné vzdělání, jsou v SSSR vzhledem ke škole všeobecně vzdělávací přiměřeně dlouhé (povětšinou je doba studia na těchto školách v poměru 10 : 5),

což potvrzuje zásadu, že odborné vzdělání vysokoškolské má významný podíl na formování sovětského člověka jako aktivního činitele společnosti. Zavedení povinné desetileté střední školy a rozšíření systému škol všeobecně vzdělávacích pro pracující pak zajišťují, že veškeré odborné vzdělání bude mít v budoucnosti v SSSR vysokoškolský charakter. Významné je dále to, že současně s podstatným rozšířením povinné všeobecné přípravy mládeže se rozšiřují zařízení pro další vzdělávání pracujících. Má se tím zajistit i dospělým vzdělání, kterého se nyní dostane veškeré mládeži ve škole. Zároveň je tu realizována zásada, že soustavné vzdělávání pracujících je neoddelitelnou organickou součástí života a práce všech členů komunistické společnosti.

Charakteristický je rozvoj sovětské všeobecně vzdělávací školy. Zatím co v kapitalistických zemích se uskutečňuje každé nepatrné prodloužení povinné školy, která dává dětem pracujících elementární vzdělání, teprve po houževnatých bojích dělnické třídy a pod tlakem potřeb kapitalistické výroby, v SSSR se rozšiřovala povinná všeobecně vzdělávací škola nikoli po jednotlivých rocích, ale skokem po celých školských stupních (ze čtyřleté školy prvního stupně na sedmiletou školu prvního a druhého stupně a nyní na školu desetiletou prvního, druhého a třetího stupně), a to ihned, jakmile se objevila nevyhnutelná potřeba rozšířit všeobecné vzdělání dorůstajících pokolení a byly pro to vytvořeny potřebné podmínky. Přitom se tato škola rozšiřovala postupně, nejdříve ve velkých městech a průmyslových střediscích, potom na venkově. Tento způsob rozvoje sovětské všeobecně vzdělávací školy umožňuje, že se každým dalším rozšířením školy nenarušuje její systematická práce a pedagogická věda a školská správa cílevědomě mohou připravovat potřebné podmínky k úspěšné další práci této školy.

Poznání principů socialistického systému lidového vzdělání a jeho rozvoje v období přechodu od ekonomiky socialismu k ekonomice komunismu nám umožňuje posoudit náš systém lidového vzdělání a tendence jeho vývoje s hlediska potřeb urychleného přechodu k socialismu v naší vlasti. Přitom

vycházíme z faktu, že se sovětská škola v období budování socialismu v SSSR plně osvědčila a že perspektivy jejího rozvoje jsou tak velkorysé, že je netušili ani největší hlasatelé pokrokových pedagogických myšlenek.

Podle směrnic naší strany a s. Klementa Gottwalda máme nyní urychlit a zkvalitnit socialistickou výchovu dospívajících pokolení. Lze to učinit jediným způsobem, lepším uplatněním sovětského vzoru, který se plně osvědčil. Tento vzor pomáhá nám především zjistit příčiny nedostatků ve výchovně vzdělávací práci našich škol, a to ve všech směrech, i pokud se týká našeho systému lidového vzdělání. Všeobecné stížnosti jsou u nás na kvalitu přípravy vyšších odborných kádrů a na to, že je škola dodává na pracoviště příliš pozdě. U nás je všeobecně vzdělávací škola tří stupňů třináctiletá. Dochází do ní mládež ve věku od 6 do 19 let. Nedosahuje však, jak zjišťují i naši studenti na vysokých školách sovětských, úroveň sovětské desetileté střední školy, která vzdělává mládež ve věku od 7 do 17 let. Zato odborné studium na našich vysokých školách je většinou jenom čtyřleté. Odborné vzdělání poskytované našimi vysokými školami, je mnohem nižší nežli vzdělání, jež poskytují vysoké školy sovětské, většinou pětileté. Přitom opouštějí naši vysokou školu absolventi tříadvacetiletí, po případě i starší; ze sovětské vysoké školy odcházejí ve 22 letech. Rovněž příprava středních a nižších odborných kádrů a kádrů dělnických a rolnických je v současné době podrobována kritice. Stalo se tak v projevu předsedy vlády A. Zápotockého na zasedání Ústředního akčního výboru Národní fronty, děje se tak při projednávání výrobních otázek a pod. Všeobecně se jeví potřeba, zvláště v některých oborech, zařazovat mládež do práce dříve nežli dosud. U nás zařazujeme do povolání, do učilišť státních pracovních záloh a do odborných škol mládež patnáctiletou po devítileté všeobecné přípravě (mládež ve věku od 6 do 15 let), kdežto sovětská povinná škola byla dosud sedmiletá (mládež od 7 do 14 let). I tato je však mnohem výkonnější, než je naše škola národní a střední. V našem systému lidového vzdělání nedosta- tečně ještě oceňujeme skutečnost, že se naše

mládež po absolvování povinné všeobecné vzdělávací školy dále vzdělává ve školách odborných a v učilištích, nedoceňujeme školy pro pracující. Někdy byla dosud chápána povinná škola bez souvislosti s ostatními druhy škol a se zařízeními pro vzdělávání pracujících, což vedlo i k nesprávnému hodnocení sovětského systému lidového vzdělání. Teprve Stalinova práce o ekonomických otázkách a XIX. sjezd KSSS nám pomohly lépe pochopit skutečnou jednotnost a mnohostrannost osvědčeného sovětského výchovně vzdělávacího systému.

Jestliže tedy máme v nejbližší době přikročit k podstatnému zkvalitnění socialistické výchovy, musíme vyvodit závěry ze Stalinovy práce a z XIX. sjezdu KSSS i v našem systému lidového vzdělání. Současně ovšem, a to je nutno zdůraznit, se musíme přiblížit sovětské škole i náplní a vůbec pojetím veškeré výchovně vzdělávací práce, politickou a odbornou úroveň učitelstva, stylem práce školské správy i úrovní pedagogické vědy. Jen tak zajistíme podstatně vyšší a kvalitnější výsledky práce školy, jen tak přispějeme k výchově všestranně vzdělaného a všestranně rozvitého aktivního budovatele a obránce socialismu v naší vlasti. Všim tím pak přispějeme k vytvoření podmínek pro budoucí zavedení úplného středoškolského vzdělání i pro všechnu naši mládež, jež nastoupí v budoucnosti po sovětském vzoru i v naší vlasti na cestu ke komunismu.

★

2. Z práce J. V. Stalina „*Ekonomické problémy socialismu v SSSR*“ můžeme čerpat četná poučení i o *charakteru a významu pedagogiky* jako vědy o socialistické a komunistické výchově dospívajících pokolení.

J. V. Stalin usvědčuje z omylu ty soudruhy, kteří popírají, „že zákony politické ekonomie odrážejí zákonitosti procesů, které se dějí nezávisle na vůli lidí“, kteří „směšují zákony vědy, odrážející objektivní procesy v přírodě nebo společnosti, probíhající nezávisle na vůli lidí, se zákony, které vydávají vlády a které jsou vytvářeny z vůle

lidí a mají pouze právní platnost“.¹²⁾ Stalin dále ukazuje, že marxismus chápe zákony vědy „jako odraz objektivních procesů, probíhajících nezávisle na vůli lidí“.¹³⁾ „Lidé mohou tyto zákony objevit, poznat je, prostudovat, přihlížet k nim při svém jednání, využívat jich v zájmu společnosti, nemohou je však změnit nebo zrušit. Tím spíše nemohou zformovat nebo vytvářet nové zákony vědy.“¹⁴⁾ Popírání objektivnosti zákonů politické ekonomie za socialismu, odrážejících zákonitost procesů ekonomického života a probíhajících nezávisle na naší vůli, označuje Stalin za popření vědy, což znamená popření možnosti jakéhokoliv předvídání.

Stalinova zjištění o vědeckých zákonech neplatí jen pro oblast věd přírodních a politické ekonomie, ale mají platnost obecnou. Je nutno uplatnit je i ve vědě o výchově.

Zakladatelé skutečné vědy o komunistické výchově — Marx — Engels — Lenin a Stalin objevili obecné zákony vývoje výchovy. Docent S. J. Turčenko ve svých přednáškách na pedagogické fakultě Karlovy university v Praze uváděl, že obecným zákonem vývoje výchovy v pojetí klasiků marxismu-leninismu je na příklad to, že výchova je svou podstatou společenská, že v třídní společnosti má výchova třídní charakter, že socialistická výchova jako nový typ výchovy nevyhnutelně musí vystřídat buržoasní výchovu, že v buržoasní společnosti existuje nutně protiklad mezi školou a požadavky vyvinutého průmyslu, techniky atd. atd.

Sovětští pedagogové ve shrnutí diskuse o zvlátnostech výchovy jako společenského jevu došli k závěru, že výchova jako společenský jev je podřízena obecným zákonitostem rozvoje společnosti, že má však i vlastní, specifické zákonitosti, vyplývající z věkových zvlátností dětí. Ještě před uveřejněním Stalinovy práce o ekonomických otázkách přistoupili sovětští pedagogové zásadně správně k otázce objektivních pedagogických zákonů. Prohlásili, že se

¹²⁾ Stalin, *Ekonomické problémy socialismu v SSSR*, Svoboda, Praha 1952, str. 5.

¹³⁾ Tamtéž, str. 6.

¹⁴⁾ Tamtéž, str. 6.

pedagogice dosud nepodařilo objevit všechny tyto zákony a využít jich pro rozvoj sovětské výchovy, že však sovětská pedagogie krácejí „k úplnému vítězství uvědomělosti ve výchově na základě stále hlubšího poznávání a využívání objektivních zákonů rozvoje a výchovy dospívající mládeže.“¹⁵⁾

Naše současná pedagogika se zabývá objevováním a prověřováním zákonitostí socialistické výchovy zcela nedostatečně, málo dbá zákonitostí všestranného rozvoje žáka. Zpracovali jsme učební osnovy a učebnice, v nichž klademe na žáky požadavky neúměrné jejich silám a schopnostem a často volíme vyučovací postup, který neodpovídá základním zákonitostem poznávacího procesu u dětí. Tak jsme na příklad na národní škole ponechali dosavadní nesprávné odloučení tak zvaného věcného učení od vyučování mateřskému jazyku, a navíc jsme ještě toto věcné učení rozdělili ve vyšších třídách s přírodopisnými a jiným učivem v samostatné učební předměty. A přece již J. A. Komenský učil, že jazykové vyučování u mladších dětí musí obsahovat systém věcného učení. Sovětská škola s přechodem na povinnou sedmiletou školu dále pokračovala v propracovávání systému vyučování mateřskému jazyku, v němž je organicky začleněno věcné učení.

V naší všeobecně vzdělávací škole se objevují na příklad vážné nedostatky ve vyučování mateřskému jazyku a počtům. Příčinu tohoto stavu nelze hledat jenom v nesprávné praxi a v nedostatečném úsilí učitelů. Jsou tu bezpochyby příčiny i v samotném výběru a v systému učiva a v postupu jeho vyvozování. Je zřejmé, že jazykové nebo matematické zákony jsou předmětem vyučování v naší škole. Vyučování musí být v soulase se zákony pedagogickými. Stále se ještě u nás vyskytují pracovníci různých vědních oborů, kteří zákonitosti vyučovacího procesu jednoznačně zaměňují za zákonitosti těch jevů, jež zkoumají jejich vědní obory. Tito vědci neuznávají pedagogiku

jako vědu, neuznávají metodiku vyučovacích předmětů za vědní obor, ale jen za praktickou aplikaci svého vědního oboru do školního vyučování. Praktický výsledek tohoto názoru je nepřiměřenost učiva věkovým zvláštnostem dětí a vyvozování učiva způsobem, který nevede k osvojování trvalých a kvalitních vědomostí, k rozvoji dialektického myšlení, brzdí všestranný rozvoj žáka. Jaký výsledek může mít na příklad vyučování základům gramatiky, které neúměrně zdůrazňuje už na národní škole odchylky od gramatické normy, nebo vyučování počtům, které nedostatečně dbá souvislostí a aplikace matematiky v jiných vědních oborech a v praxi výstavby socialismu?

V pedagogické teorii bude tedy třeba skoncovat s neuznáváním objektivních zákonitostí výchovy, s neuznáváním nebo podceňováním pedagogiky jako vědy o výchově. Bude třeba skoncovat s nezájmem pedagogů o objektivní zákonitosti socialistické výchovy, o objektivní zákonitosti všestranného rozvoje žáka. Bude třeba sjednat pedagogie všechna práva a povinnosti vědy o výchově dospívajících pokolení, která dává možnost předvídat a správně řídit socialistickou výchovu mládeže.

Současná škola a pedagogika i škola a pedagogika v předchozích společenských řádech objevily a prověřily na příklad některé zákonitosti vyučování. Didaktické zásady, teorie vyučovacích method a pod. představují bezpochyby některé stránky zákonitostí vyučování. Všude tam, kde učitelé vyučují v soulase s didaktickými zásadami a používají správných vyučovacích method, jak je zformulovala a prověřila sovětská pedagogika, přináší uvědomělé vyučování dobré výsledky. Bohužel, mnozí učitelé ještě nedbají objevených a prověřených zákonitostí vyučování, domnívají se, že si mohou stanovit postup a metody, jak se jim zachce. Dnes se vyskytují případy, že se i na národní škole vyučuje ve věcných naukách bez náznakových pomůcek, že se děti nevedou k pozorování. V ruském jazyce se ještě ne vždy dostatečně vychází ze znalostí jazyka mateřského. Vyučovací hodiny nemají promyšlenou stavbu. Používá se většinou jedné vyučovací metody, zatím co je třeba

¹⁵⁾ Shrnutí diskuse o zvláštnostech výchovy jako společenského jevu, Sovětská věda — pedagogika — psychologie, II, 1952, č. 5, str. 618.

vyučovací metody (výklad učitele, rozovor se žáky, samostatná práce žáků, exkurse, práce v koutku živé přírody, na školním pozemku atd. atd.) vhodně střídat. Tím, že se učitelé neseznamují s teorií vyučování, jak ji formuluje především sovětská pedagogika, převládají ve vyučování živelnost, neplánovitost jako pozůstatky teorie a praxe buržoasní výchovy.

J. V. Stalin na Jarošenkově případě ukazuje, k jakým závažným chybám a nedostatkům ve vědě vede nesprávné vymezení předmětu a charakteru vědy. Jarošenko se dostal na základě nesprávného určení předmětu a charakteru politické ekonomie k politické ekonomii bez ekonomických vztahů, k popření nutnosti jednotné politické ekonomie, ke směšování hospodářské politiky a politické ekonomie, což vede podle Stalina k zahubení politické ekonomie jako vědy. Proto má veliký význam otázka, co je předmětem pedagogiky.

Předmětem sovětské pedagogiky je komunistická výchova dospívajících pokolení. Domníváme se, že je třeba tímto pokolením rozumět děti a mládež, pokud v jejich životě převládá příprava k životu a k produktivní práci ve společnosti (produktivní v nejširším slova smyslu) a ne tato práce sama.

Do výchovy však zahrnují sovětské pedagogové jen ty vlivy, „jež jsou charakterisovány jistým stupněm organisovanosti a jichž užívá rodina, společnost nebo jednotlivé společenské třídy k formování dospívající mládeže v určitém směru. Celou sumu zásahů a vlivů, jimž je mladé pokolení živelně podrobováno působením četných společenských a přírodních činitelů, nepočítáme k výchově, třebas tyto vlivy mají důležitou úlohu v rozvoji dětí a mládeže.“¹⁶⁾

Charakteristika výchovy, jak ji podává sovětská pedagogika, přispívá k přesnějšímu vymezení předmětu pedagogiky. Pro nás je

tato věc obzvláště důležitá, neboť některým našim pedagogickým a školským pracovníkům není jasno o předmětu pedagogiky. Ukážeme si to na příkladu neujasněného poměru mezi vědou o výchově a školskou politikou.

Řešení velikých úkolů výstavby naší jednotné školy si vyžádalo pracovní účasti valné většiny pedagogických pracovníků. I když tato účast byla nezbytně nutná, mělo to na druhé straně za následek nedostatečný rozvoj teorie socialistické výchovy. Jako pozůstatek této činnosti pedagogů objevuje se nyní nebezpečí směšování školské politiky a pedagogiky. Jako zatěžování politické ekonomie otázkami hospodářské politiky znamená podle J. V. Stalina zahubení politické ekonomie jako vědy, tak znamená směšování školské politiky a pedagogiky konec vědy o výchově. Tak na příklad systematické vzdělávání učitelstva v praxi je jedním z hlavních úkolů školské politiky. Jestliže se pedagogům tento úkol ukládá z titulu zásady jednoty teorie a praxe, je v tom třeba spatřovat vážný prohřešek proti správnému chápání pedagogiky jako vědy o výchově. Úkolem pedagogiky je objevovat a prověřovat zákonitosti socialistické výchovy a všestranného rozvoje žáka v tom vymezení, jak jsme je uvedli — a to v těsné souvislosti s praxí této výchovy. Pedagogický pracovník čerpá vědeckou problematiku především ze současné praxe a pomáhá řešit její základní otázky. Zároveň musí mít zájem o to, aby se výsledky jeho bádání dostaly k učitelstvu, aby se podle nich na školách pracovalo.

Tento systém vědecké práce nelze však směšovat se systémem péče o další vzdělávání učitelstva, jehož základem je systém popularisace vědy. Jako existují vědecké instituce různých vědních oborů a vedle nich Společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, musí obdobně existovat vědecká pedagogická pracoviště a vedle nich instituce, pečující systematicky o uvádění výtěžků pedagogické vědy do praxe a mající na starosti systematickou péči o zvyšování politické a odborné úrovně učitelstva. Tento druhý úkol je však součástí školské politiky, nikoli pedagogické vědy.

¹⁶⁾ Shrnutí diskuse o zvláštnostech výchovy jako společenského jevu, Sovětská věda — pedagogika - psychologie, II, 1952, č. 5, str. 605.

J. V. Stalin jak ve své práci o marxismu v jazykovědě, tak i ve svém novém díle o ekonomických otázkách ukazuje, jak mocnou zbraní i v oblasti vědy je přímá bolševická kritika a sebekritika. Uzavíraje listopadovou diskusi sovětských ekonomů odhalil Stalin kriticky právě chybné názory některých účastníků diskuse a tím přispěl k rozvoji politické ekonomie jako vědy. Sám pak při řešení otázky o rozdílu mezi tělesnou a duševní prací, mezi průmyslem a zemědělstvím zavrhuje svou vlastní dřívější formulaci a nahrazuje ji formulací novou, „která mluví o odstranění podstatných rozdílů a o zachování nepodstatných rozdílů mezi průmyslem a zemědělstvím, mezi duševní a fyzickou prací“.¹⁷⁾

Chceme-li i my v pedagogice rychleji postupovat vpřed, musíme mnohem odvážněji rozvíjet kritiku a sebekritiku v oblasti pedagogických věd, překonat nesprávné přetlídání, chytrácké „zapomínání“ vlastních chyb, přehlížení kritiky atd. Je to u nás třeba tím více, že právě v pedagogice nemáme věci zdaleka v pořádku. Vezměme si jen na příklad poslední diskusi o pedagogickém reformismu, která probíhá na stránkách časopisu „Pedagogika“. Kromě jiných vážných nedostatků trpí i tím, že někteří účastníci diskuse málo anebo téměř vůbec nereagují na názory druhých, že objevují některé známé pravdy, jako by nevěděli, že už byly řečeny atd. Zarážející je, že „otec“ pedagogického reformismu u nás s. Dr. V. Příhoda mlčí a že nepokládá zřejmě za nutné kriticky a sebekriticky v této diskusi vystoupit.

Stejně nesprávné je i to, že mnozí z nás, ačkoliv jsme se dopustili ve své dosavadní práci četných chyb, nemáme odvalu zřít se jich. Sám osobně pokládám za nutné označit své názory na vyučování přírodopisu, zeměpisu a dějepisu na národní škole za nesprávné, rovněž své názory na funkci učebnice těchto předmětů. Byla to chyba tím závažnější, že bylo možno najít o tom poučení nejen v díle J. A. Komenského, ale i v současných živých názorech s. Zd. Ne-

jedlého, který právě na příkladu čítanek na národní škole již po roce 1945 ukazoval na potřebu začlenit věcné učení do jazykového vyučování. Jako vedoucí práce na učebních osnovách i učebnicích odpovídám i za jejich některé nedostatky, hlavně pokud se týká jejich nepřiměřenosti věkovým zvláštěstím dětí. Jestliže tyto nedostatky v učebních osnovách a učebnicích konstatuji, nechci tím ovšem říci, že jsme se všichni, kteří jsme se této práci zúčastnili, ze všech sil nesnažili vykonat kus poctivé práce pro novou socialistickou náplň našich škol, a to tím více, že jsme byli v této práci téměř bez pomoci politických a některých odborných pracovníků. Často nás zaváděly nesprávné direktivy některých bývalých pracovníků ústředního sekretariátu strany (na př. Pavel Reiman zasahoval do učebnic zeměpisu a pod.). Učebnice nebylo možno založit na solidní vědecko-výzkumné práci, protože bylo třeba urychleně vybavit naše školy novými učebnicemi. Přílišnou obtížnost a rozsah učebních osnov a učebnic, jež by se lehce v současné době zvýšeného třídního boje mohly stát zábranou ve vzdělávání právě dětí dělnických a drobných a středních rolníků, způsobuje i nesprávná tendence neuznávat, nedbat, neobjevovat zákonitosti výchovy a všestranného rozvoje žáka. Rovněž jednostranná seskupení pracovníků jistých vyhraněných názorů na práci bez připuštění opozice způsobilo četné nedostatky, stejně tak malá účast nejlepších učitelů v této práci a pod. Nebylo by správné, kdybych nekonstatoval, že učebnice i s těmito nedostatky přinesly veliký prospěch naší škole, i to, že pracovníci výzkumných ústavů pedagogických s mnohými nesprávnými tendencemi při přípravě učebnic vážně bojovali. Fakt je, že se nám však nepodařilo, i když jistou omluvou je obrovská rozsáhlost svěřeného úkolu, uplatnit některé naše správné názory.

Tím, že kriticky a sebekriticky upozorňuji na některé nedostatky v naší škole a pedagogice, nechci tvrdit, že to jsou všechny a hlavní nedostatky. Chci jen ukázat, co by pro pedagogiku mohla přinést otevřená kritika a sebekritika našich dosavadních chyb, svobodná výměna názorů o různých

¹⁷⁾ Stalin, Ekonomické problémy socialismu v SSSR, Svoboda, Praha 1952, str. 31.

problémech. Po nové Stalinově práci a po XIX. sjezdu KSSS a konferenci KSČ musíme to učinit tím spíše, že kritika a sebekritika na všech úsecích výstavby socialismu a komunismu pomáhají podstatně urychlovat naši cestu k šťastnějšímu životu všech v míru a v pokoji.

*

3. Jestliže Stalinova práce o ekonomických otázkách a XIX. sjezd KSSS nám umožnily ujasnit si některé problémy charakteru a významu vzdělání a pedagogiky v období budování socialismu a komunismu, je možno z toho usuzovat i na některé stránky *charakteru a významu práce učitele* v socialistické a komunistické výchově.

J. V. Stalin je nám jak ve své práci o marxismu v jazykovědě tak i ve své nové práci o ekonomických otázkách příkladem velkého učitele, který pomáhá mladým kádřím, aby projevily své schopnosti a pomáhaly kádřím vedoucím.

Předním úkolem učitele v tomto pojetí je vychovávat mladé kádry v duchu marxismu-leninismu, dávat jim dostatečné všestranné vzdělání, všeobecně povinnou polytechnickou výchovu, pomáhat všestrannému rozvoji všech dětí a veškeré mládeže tak, aby nemusili tápat v temnotách, ale stali se aktivními činiteli ve společnosti, aby si mohli svobodně volit povolání. Všestranné vzdělání je tu chápáno jako jeden z činitelů kulturního vzestupu společnosti a tím jako jeden z důležitých prostředků jejího vývoje. Učitel se tak zařaduje do přední fronty těch, kteří pomáhají společenskému pokroku.

V souvislosti s výchovou mladých kádřů oceňuje J. V. Stalin nutnost soustavného opakování tak zvaných „obecně známých“ pravd, jejich trpělivé vysvětlování. Sám pak příkladně nejen vysvětluje známé pravdy, ale přitom je zároveň dále zpřesňuje, zjasňuje, rozvíjí, poučuje své odpůrce, přesvědčuje.

J. V. Stalin ukazuje, že *soustavné a trpělivé vysvětlování a opakování „obecně známých“ pravd je nejlepším prostředkem marxistické výchovy.*

Toto konstatování nutí nás zamýšlet se nad významem pravdy, nad významem vědy

ve výchově a nad způsobem jejich vysvětlování.

Náš veliký pedagog J. A. Komenský zamýšlel svou vševědou, všestranným pravdivým poznáním světa zjednat nápravu mnohých těžkostí a nedostatků doby, v níž žil. Proto přisuzoval tak veliký význam poznání světa, a proto se sám seznamoval se základy současné vědy a pokoušel se vytvořit ucelenou, ovšem historicky podmíněnou soustavu poznání ze všech vědních oborů. Naši obrozenečtí učitelé šířili vědu a kulturu, aby pomohli národu v jeho boji za sociální a národní svobodu. Tu také vystupuje do popředí krásný rys učitelského povolání — učitelské sebevzdělání jako neoddělitelná součást práce učitele. V současné době zvýšeného třídního boje v naší vlasti nabývá velkého významu pro budování a obranu socialismu věda a současně i boj vědy se vším tmářstvím v náboženské i jiné podobě. Proto bojovná úloha skutečné vědy, skutečně pravdivého vědeckého poznání ve výchově stále vrůstá. Vzrůstá ovšem i význam dalšího vzdělávání učitelstva, které, chce-li bojovat vědou, musí ji samo důkladně ovládnout, poznat učení marxismu-leninismu, jež je theoretickým základem všech věd o přírodě a společnosti, ovládnout vědu o výchově. Je to tím důležitější, že naše vědomí je ještě do značné míry zataraseno haraburdím lživé buržoasní vědy. Nelze tedy dost ocenit skutečnost, že ministerstvo školství a osvěty přistoupilo k organisování individuálního studia učitelstva, jež by ovšem i nadále mělo směřovat za skutečně vědeckým poznáním a jež by mělo těžit z oněch krásných tradic učitelského sebevzdělávání, o němž jsme se zmínili. Mělo by ovšem být podpořeno i novými institucemi pro vzdělání učitelů v praxi, jež mají na příklad v SSSR tak významné úkoly a poslání, a mělo by být po sovětském vzoru stále více vedeno řediteli škol a mít charakter řízeného a kontrolovaného individuálního studia.

Stalinova práce o ekonomických otázkách je velikým tvůrčím přínosem k rozvoji marxismu a tím i k rozvoji všech ostatních věd. Spolu s materiálem z XIX. sjezdu KSSS obsahuje nepřeberné množství pravd, jež

jsou i přímo předmětem vyučování v naší škole. Jaký přínos znamená na příklad Stalinova práce a usnesení XIX. sjezdu pro vyučování politické ekonomii, zeměpisu, občanské nauce, dějepisu, literatuře atd! Jaké další veliké zpravdění obsahu školy! A je jen třeba, aby učitel tvořivým způsobem právě ve službách pravdy v socialistické výchově a při respektování věkových zvláštností dětí využíval těchto závažných dokumentů i při práci podle schválených učebních osnov a učebnic, aby pracoval v jejich duchu a tvořivě těžil ze všeho, co přináší i přímo pro obsahovou náplň jednotlivých učebních předmětů.

J. V. Stalin upozornil na potřebu soustavně a trpělivě vysvětlovat a opakovat obecně známé pravdy. Není-li i v tom hluboké rozpoznání skutečné charakteristických rysů práce učitele?

Stalinův přístup k otázce vysvětlování a opakování „známých pravd“ jako nejlepšího prostředku marxistické výchovy je nám dokladem toho, že učitelova práce musí mít, stejně jako Stalinův výklad, skutečně *tvůrčí charakter*. Je třeba, aby učitel ovládl vědu, jejímž základům učí, aby ovládl marxismus-leninismus, aby ovládl vědu o výchově. Ale to samo ještě nestačí. Učitel tvůrčím způsobem s hlediska výchovného cíle a úkolu a s hlediska žáka a v souhlase se zákonitostmi výchovy určité pravdy více opakuje, více zdůrazňuje, hledá cesty, jak by je lépe objasnil, než to činí učebnice. Tato skutečnost často vede k závěrům, že učitelství je umění. Jde tu o opravdovou tvůrčí práci, jež založena na vědě nesnáší neměnných šablon, neměnných struktur. Na druhé straně však nejde o improvisaci, o živelnost, o volnou výchovu. Těmto nesprávným tendencím klade pevnou hráz zásada, že učitelovo tvůrčí působení musí být v souhlase se zákonitostmi výchovného procesu a všestranného rozvoje žáka, že musí být založeno na vědě o výchově.

Stalinova práce, jež je sama hluboce výchovná, je založena na vědeckém rozboru vývoje společnosti a ukazuje konkrétní perspektivy přechodu do vyšší fáze tohoto vývoje. Tím dává Stalin i našemu učiteli velikou zbraň. Posiluje nejen jeho socialistické

a komunistické uvědomění, ale umožňuje mu ukazovat mládeži revoluční perspektivy budování socialismu a komunismu a spojovat tyto revoluční perspektivy s každodenní prací ve škole a dávat i nejdrobnější práci hluboké revoluční posvěcení. Tím vším je nejen umožněna, ale i zdůrazněna *revoluční perspektivnost výchovy*, která je, jak ukazuje i A. S. Makarenko, samou podstatou socialistické a komunistické výchovy, jejím pravým smyslem.

J. V. Stalin zdůrazňuje veliký i mezinárodní význam učebnice politické ekonomie a při té příležitosti uvádí některé znaky dobré marxistické učebnice politické ekonomie. Aby se tato učebnice mohla stát příruční knihou pro revoluční mládež, nesmí být příliš objemná, objemnou učebnici by nebylo možno prostudovat, zvládnout. Musí však obsahovat všechno základní z ekonomiky sovětské země i z ekonomiky kapitalismu a koloniální soustavy. Má používat historické metody k ilustraci problémů politické ekonomie, nejde však o to, učinit z učebnice dějiny ekonomických vztahů. J. V. Stalin pokládá dobrou učebnici politické ekonomie za pěkný dar mladým komunistům všech zemí; tato učebnice však může přinést užitek i starším kádrovým komunistům těchto zemí. Pokud se týká dokončení práce na učebnici marxistické ekonomiky, navrhuje J. V. Stalin po dokončené diskusi ustavit nevelkou komisi a začlenit do ní nejen autory učebnice a nejen stoupence většiny účastníků diskuse, nýbrž i horlivé kritiky návrhu učebnice. Stalin rovněž doporučuje přidat do komise statistiky a právníka k ověření přesnosti formulací. Členové komise mají být přechodně uvolněni od jakékoliv jiné práce a plně hmotně zabezpečeni, aby se mohli cele věnovat práci na učebnici. Mimo to navrhuje Stalin ustavit tříčlennou redakční komisi pro konečnou redakci učebnice, a to i proto, aby se dosáhlo jednotného slohu.

Tato charakteristika dobré učebnice politické ekonomie a zásady jejího zpracování platí z větší části i pro naše školní učebnice. Při této příležitosti chceme upozornit na

některé problémy, které s tvorbou a používáním učebnic na naší škole souvisí. Jde na příklad o otázku specifičnosti učebnic pro národní školy. Je nyní zřejmé, že učebnice národní školy nemohou mít tutéž funkci jako učebnice školy střední a škol třetího stupně. Z učebnic pro školy střední a třetího stupně si žáci prohlubují výklad, opakuji a procvičují učivo a učí se z nich studovat, učit se prostřednictvím knihy, neboť umějí dobře číst. Na národní škole jsou učebnice především k naučení čtení, k dalšímu rozvíjení jazyka, i když ovšem v souvislosti s novým poznáním, případně s uměleckým prožitkem. Proto základní učebnici na národní škole, a to především v nižších třídách, je čítanka, nikoliv oddělené učebnice pro jednotlivé obory věcných nauk.

Učebnice je základní pomůckou pro mládež. Je to zcela v soulase s názory J. V. Stalina, který učebnici politické ekonomie přisuzuje tak veliký význam. Proto jsou nesprávné názory některých pedagogů, že učebnice není a nemá být předmětem vědeckého pedagogického bádání, stejně jako je nesprávná praxe těch učitelů, kteří učebnic náležitě nevyužívají, vytvářejí si vlastní systém podávání učiva bez zřetele k učebnici, nebo kteří se zase místo výkladů omezují jedinečně na uložení určitých partií z učebnice k naučení. I tyto nedostatky budeme musít nyní odstraňovat mnohem cílevědoměji a houževnatěji.

*

Devatenáctý sjezd Komunistické strany Sovětského svazu a práce J. V. Stalina o ekonomických otázkách jsou významným příspěvkem k dalšímu všestrannému rozvíjení marxisticko-leninské teorie v souvislosti s praktickou budovatelskou prací. Mocně povzbuzují i pedagogickou mysl k tvůrčímu

uplatnění velikého bohatství myšlenek, jež obsahují, i pro naši školu a pedagogiku.

Pokusili jsme se aplikovat některé z těchto myšlenek na naši práci. Jestliže jsme uvažovali o funkci vzdělání, jeho charakteru a významu pro budování socialistické a komunistické společnosti, o charakteru a významu pedagogiky jako vědy o komunistické výchově a o charakteru a významu práce učitele pro tuto výchovu, neznamená to, že jsme vyčerpali celou pedagogickou problematiku, jež se nám při studiu uvedených dokumentů vynořuje, nebo že jsme o ní pojednali vyčerpávajícím způsobem. Šlo nám jen o několik příkladů některých možných praktických aplikací na školní práci a o vytčení některých problémů, kterými se budeme musít zabývat.

Při své práci jsme si ověřili, že komunistická a socialistická výchova je ve své teorii a praxi stále více a více v souladu se základním ekonomickým zákonem socialismu, že stále více a lépe působí k vývoji komunistické společnosti podle tohoto základního zákona. Cílem komunistické výchovy je všestranně rozvíjet a vzdělaný aktivní činitel komunistické společnosti, s novým poměrem k práci a k socialistickému vlastnictví. Úkolem komunistické výchovy je pomoci takto zformovat nikoli pouze některé členy společnosti, příslušníky jen některých společenských tříd a skupin, ale všechny děti, všechnu mládež bez rozdílu. Nyní po objevení základního ekonomického zákona socialismu J. V. Stalinem vyniká ještě jasněji a konkrétněji, že socialistická a komunistická výchova je nejpřesvědčivějším projevem a výrazem socialistického humanismu a optimismu, posvěcujícího cele naši epochu socialismu a komunismu.

O dialektickém učení a vyučování.

Akademik Dr OTAKAR CHLUP, ČSAV, Praha.

Vývoj školství, obsahu a vyučovacích metod souvisí těsně s vývojem společenským, hospodářským a politickým. Pokrokové a revoluční myšlenky pedagogických reformátorů se nemohly uskutečňovat v době, kdy

vládnoucí společenská vrstva udržovala výchovatelskou školskou soustavu vyhovující jejím třídním zájmům. Na pedagogickém díle J. A. Komenského je nejlépe vidět onu závislost školské výchovy na společenských